

בית כנסת רמב"ם רחוב אצ"ל 32 רמת גן גליון חדש אדר תשס"ב מס. 57

חקר הלכה ומנהג: עוד על "ערבית של מוצאי שבת בצבור או יחידים"

בגליון חדש שבט מס' 56, כתבתי והערתי על הניגוד בין עדות המאה"ג הגר"י קאפח זלה"ה, לסיבת ההימנעות מלהתפלל במוצאי שבת ערבית בצבור בבית הכנסת, לבין המובן מלשונות התכאליל, ושם עמדתי לתרץ בדרך מסויימת את אשר נראה לי. לאחר פרסום הדברים, העירוני מקצת האנשים על קיומה של תופעה זו, חלקם בהסכמה וחלקם בעין הבקורת. אי לכך, נתתי אל לבי לחקור בין היתר כיצד נהגו הלכה למעשה גם במקומות אחרים בתימן. יצויין שהנתונים המופיעים כאן כלליים הם, ואינם ממצים, אך חושבני שיש בהם כדי להצביע על הכלל והעיקר, בפרט שעדותו של המאה"ג, נסובה **לכאורה** רק על צנעא מקום הולדתו. אמנם לפי העדויות, שתי בתי כנסיות נפתחו בצנעא בדור האחרון, האחת, בהכנ"ס "בית אלמסוריי", בית מדרשו של מו"ר הגאון מהר"י אביץ' זלה"ה, בהוראתו, והשניה, בהכנ"ס "בית עואץ", בית מדרשו של תלמידו הרה"ג דוד עואץ' זלה"ה (מפי בנו ר' שלום הי"ו). הסיבה לכך, משום שבשתיים למדו במוצאי שבת, ואגב חזא תרתי. אולם גם בבית מדרשו של מו"ר הישיש הגאון מהר"י קאפח זלה"ה, למדו, אך את התפילה קיימו בבתייהם. כן שמעתי מאבא מרי הי"ו, שבתי כנסיות בעיריה קרית אלקאבל הסמוכה לצנעא, היו סגורות, אך בשנים האחרונות קודם העליה לארץ בשנים תש"ט-י (1949-50) מחמת שנתמעטו הצבור, פתחו אחת מהן. ומהרב יהודה ימיני הי"ו, איש קהילת מנאכיה, שמעתי, שלא פתחו אצלם בתי כנסיות במוצאי שבת כלל.

ואשר למנהג קהילת רדאע שבדרום מזרח תימן, גם אצלם היה המנהג הכולל, ורק משנת תרכ"ה-1865, הנהיג הרה"ג יחיא סאלם עומיסי זלה"ה, להתפלל בבית הכנסת שלו, ובעקבותיו נמשכו השאר. וכך כותב בנו הרה"ג יחיא: "ראיתי לכתוב המנהגים אשר הנהיגו אבותינו הקדושים נע"ג, **אשר עדן לא היו בזמן העבר לפנייהם***. ואלו הם, כבוד אבא מרי הנהיג להתפלל במוצ"ש בבהכנ"ס בצבור כדי לזכות הרבים בהבדלה שלא היה היין מצוי בעיר, כי אם למקצת בני אדם העשירים, והוא הנהיג בבית הכנסת כדי שיזכו הכל עשיר ועני. ותחילה הנהיג בבהכנ"ס דקהל קדוש אלבדחי מקום שהיה מתפלל, והיו באים משאר בתי כנסיות לשם... ואח"כ קנאו קנאת ה' של שאר הק"ק של בתי כנסיות והנהיגו כן, והוקבע הדבר חובה, וזכות הרבים תלוי בו. יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" (סדור "שיח שפתותינו", בעריכת שלמה עמיהוד, בת ים תשנ"ב, הקדמה עמ' טו. תודתי נתונה לידידי ר' שמואל פנחס כהן הי"ו, שהיפנה שימת לבי למקור זה). מכאן נראה, שלא חשו לשכרות, כיוון שלא שתו כפי הנראה מחמת חסרון כיס, משקה משכר בסעודה שלישית, שאם לא כן, היו יכולים להבדיל גם על חמר מדינה, ערקו, וכדומה, וכמובא בפסק הרמב"ם פכ"ט מהלכות שבת הי"ז, ועיי"ש אות נ אצל המאה"ג זלה"ה. הראנו לדעת, שישנו חיזוק ובסיס איתן לעדות המאה"ג, באמרו שלא היו נוהגים להתפלל בבתי כנסיות בצבור במוצאי שבתות עוד מזמן קדום, ויתכן ויש בכך זהירות בכבוד בית הכנסת כלשון רבנו בפ"א תפלה ה"ו. יוצא איפוא, שכל שראינו בצנעא ומחוצה לה, אין זה אלא מזמן קרוב.

• הדגשה שלי. וכונתו, שאלו הנהגות חדשות.

"וזאת התרומה"

מן המדרש:

עד כמה יכול כל אחד מאתנו לתרום את חלקו למען הרוח? נראה ברור שתרומה זו יותר קשה ומורכבת מתרומה חומרית. משום שבתרומה חומרית כסף ושוה כסף, נותן כל אחד כפי אשר ידבנו לבו וכמיסת ידו, ובזאת פטר את עצמו עד לפעם הבאה שתבוא בעוד ימים ספורים או שבועות ויש אף חדשים. אך תרומה רוחנית מצותה בכל יום ובכל שעה, ומהותה קניית דעת ע"י לימוד תורה הן יחיד והן בצבור, ואופן עשייתה, גם ללמוד וגם ללמד בחינת "דולה ומשקה מתורתו לאחרים". ואכן על אף הקושי הגדול הכרוך בה לרובנו המכריע, באה תורה וציוותה אותנו להתמיד בה. שנאמר "והגית בו יומם ולילה".

כתב וליקט: הרב אהרן קאפח

רבני תימן : רבנו צאלח בר' יחיא (צאלח) זצ"ל (התכ"ד – 1664, התק"ט – 1749)

זקנו של ר' יחיא צאלח (מהרי"ץ) הידוע, ונכדו מרבה להביא שמועות הלכתיות הנהגות ומסורות בשמו, ושיקען בחבוריו הרבים. אף מפיוטיו של זקנו ר' צאלח לא משך ידו ושילבם בסדר הסליחות של יום הכפורים. גלות מוזע (1680) שאירעה בהיותו בן שש עשרה שנים לערך, היא שגרמה לו להתעורר ולהתחזק בעבודת ה' יותר מתמיד, בעצם כתיבת חבורים העוסקים בתורת המוסר והמידות. באותה תקופה למד לפני שני רבותיו המובהקים ר' שלום צבטאני ור' משה קטיעי שנסתלקו שניהם בשנת התע"ה – 1715, בהיותם בני שבעים וחמש שנים. אולם רבו המובהק היה ר"ש צבטאני, ממנו ידוע פסק בענין מסורת המקרא בכתב יד תלמידו ר' צאלח, ונזכר בגליון חדש חשון מס' 53.

ר"צ כתב מספר חבורים שקובצו לכרך אחד ע"י הרב מאיר צדוק בשם "ספרים חמשה למהר"ץ" (בני ברק תשמ"א). הספרים הם: **פרי צדיק**. מחשבה ומוסר על דרך הקבלה, נכתב בין השנים תע"ז – 1717, תפ"ח – 1728. מהותו לעורר ולתקן את החיים הרוחניים לאחר גלות מוזע.

ליקוטים וחיזושים. כמעט כדרכו של הראשון, אלא שהוא יותר פרשני ומוסב בעיקרו על פרשיות השבוע. **ספר הבדיקות**. דיני שחיטה וטרפיות כמנהג קהילת צנעא תוך הפניה והדגשה למנהגים יחודיים, בפרט אלה שיש עליהם מסורת קדומה. לשונו ערבית ועברית.

הגהותיו לשולחן ערוך, חלק יורה דעה. קובצו מתוך גליונות הספר שהיה ברשותו, עם פירוש "גור אריה", שהעתיק בכתב ידו בשנת תצ"ד – 1734.

החטיבה החמישית בקובץ זה, היא עבודתו של המהדיר, בעצם ליקוטו את כל השמועות והמסורות ההלכתיות שהובאו בשמו ע"י נכדו מהרי"ץ בחבוריו השונים, וכדלעיל. יוצא איפוא שיש לנו משלו בכתב ידו, רק ארבע יצירות מקוריות ולא חמישה, אף שמשה גברא סבור שהן שלו.

גישתו ההלכתית היתה כשאר חכמי דורו. כלומר נטייה כלפי פסקי השו"ע וספרי המקובלים שמצאו להם בית אחיזה מוצק באותה תקופה מחמת סיבות שהזמן גרמן. אולם במידה מסוימת המשיך לראות ברמב"ם את יסוד ההלכה, ונכדו מהרי"ץ, נאלץ להתמודד לעתים עם הנהגותיו, שלא עלו בקנה אחד עם המסור והמוחזק ביהדות תימן מימים קדמונים.

בשנת התס"ח – 1708, בנה את בית מדרשו "בית צאלח" שהפך במשך הזמן למרכז הרוחני של חכמי צנעא, ובשנת התע"ז – 1717, נתמנה דיין בבית דין צנעא ושימש בכהונה זו עד פטירתו, יחד עם היותו "ריש טבחי דמתא". חבריו לבית הדין, היו הראב"ד ר' דוד חותר, שנזכר בגליון חדש שבט מס' 56, ור' יוסף בשארי, שנאספו בשנת התק"ז – 1747.

שנים מתלמידיו המובהקים, הם כאמור נכדו מהרי"ץ, ור' דוד משרקי מחבר 'שתילי זיתים', ראשי בשמים, 'רביד הזהב', ועוד.

רבנו צאלח נאסף לחיי נצח ביום כד כסלו תק"ט – 1749, בהיותו בן שמונים וחמש.

כתב : הרב אהרן קאפח

תנחומים לאשת החבר **שלמה שוכר** בפטירת אמה **שרה ערוסי** נע"ג
תנחומים להחבר **עזר סרי** בפטירת אחותו **יהודית צדוק** נע"ג

שיעורים וחוגים המתקיימים בבית הכנסת:

יום שלישי שעה 19.30	שיעור עם הרה"ג רצון ערוסי - רמב"ם הלכות תרומות
יום שני שעה 20.00	שיעור עם הרבנית יונה כהן - שיעור לנשים מעניני דיומא
יום שבת שעה 04.30	שיעור עם שלמה שוכר - משנה עם פרוש הרמב"ם
יום שבת שעה 14.00-16.30	שיעור עם הרב אהרן קאפח - גמרא מסכת ברכות רמב"ם הלכות מגילה/חמץ ומצה
מוצש"ק שעה 18.45	שיעור עם הרב אהרן קאפח מורה הנבוכים
בימים א-ה מתקיים כולל פנסיונרים בין השעות 08.00-09.00	בהשתתפות הרב אריה נדב .
בימים א-ה מתקיים שיעור במדרש הגדול בין השעות 16.00-17.00	עם שלמה שוכר .
בימים א-ד מתקיים שיעור בגמרא מסכת זבחים בין השעות 17.30-19.00	עם שלמה שוכר.
ביום חמישי מתקיימת קריאת פרשת שבוע שנים מקרא ואחד תרגום בין השעות 17.30-19.00.	

שעות התפילה לחודש אדר

שחרית שבת : 06:45 מנחת שבת : 16:30

שחרית חול : מנין ראשון תפילה 05.30 שני וחמישי 05.15 מנין שני : תפילה 06.00 מנחה וערבית בחול 17.15

השתתפו בהכנת הגיליון : משה חמדי והרב אהרן קאפח

לתגובות והערות ניתן לכתוב לפי הכתובת רחוב סיררת דוכיפת (החבלנים לשעבר) 10 רמת גן